

Devlet, Hafıza ve İnkâr: Dersim'i Yeniden Okumak

Bedriye Poyraz

Tertele Hazırlık Sürecinde
Kızılbaş Kadınlara Yönelik
Raporlardan Sızan Nefret

Songül Morsünbül

Sessiz Dağların Kadınları:
Dersim'in Görülmeyen Yüzü

Yüksel Mutlu

Tertele – Seyit Rıza

Şükran Demir

Bu Eğitim Kimin İçin?

Esra Karadaş Ekinci

Kürt Kadın Kazanımlarının
Tasfiyesi: Kayyım Rejiminin
Üç Yüzü

Saliha Aydeniz

Seyirlik Vapurlardan
Kurucu Zemine:
Kadın ve Demokratik
Cumhuriyet

İÇİNDEKİLER

1

Tertele Hazırlık Sürecinde Kızılbaş Kadınlara Yönelik Raporlardan Sızan Nefret

Bedriye Poyraz

5

Sessiz Dağların Kadınları: Dersim'in Görülmeyen Yüzü

Songül Morsümbül Tarhan

9

Tertele – Seyit Rıza

Yüksel Mutlu

13

Bu Eğitim Kimin İçin?

Şükran Demir

18

Kürt Kadın Kazanımlarının Tasfiyesi: Kayyım Rejiminin Üç Yüzü [1]

Esra Karadaş Ekinci

25

Seyirlik Vapurlardan Kurucu Zemine: Kadın ve Demokratik Cumhuriyet

Saliha Aydeniz

Tertele Hazırlık Sürecinde Kızılbaş Kadınlara Yönelik Raporlardan Sızan Nefret

Bedriye Poyraz-16 Kasım 2025

Birçok resmî belge niteliğindeki katliam öncesi raporlarda ve gazetelerde, Kızılbaş kadının ahlaksızlığı ve bu ahlaksızlığın inançtan kaynaklandığı vurgulanırken aynı zamanda, bütün bunların nasıl da “kutsal aile” kavramından uzak olduğu tespiti yapılıyor. Bizzat Devletin üst düzey bürokratları tarafından hazırlanan Dersim raporunda ise Ovacık bölgesine ait olduğu söylenen bir türkünün sözlerine yer verilmekte ve daha sonra da sözlerin anlamı tartışılmaktadır

Bütün zaferler ancak kadın bedeni üzerinden kazanılabilir. Yerel halkın kadınlarına hem sembolik olarak hem de gerçek hayatta tecavüz edilmeden kazanılan hiçbir zafer milliyetçi/ırkçı-ataerkil ideolojiye yeterince hizmet edemez. İşgal edilecek topraklar ya da katliam yapılacak halkın kadınları, kültürel hegemonya üreten araçlarla, paradoksal olarak hem tehlikeli ama aynı zamanda cinsel olarak çekici biçimde tasvir edilirler. Milliyetçi/ırkçı-ataerkil ideoloji ile mayalanmış erkekler, yapacakları katliama hem tehlikeli hem de cinsel cazibesi yüksek kadınlara tecavüz etme arzusuyla motive edilirler. Bu teorik çerçeveyi Dersim Tertelesi öncesinde Devletin bürokratları tarafından hazırlanan raporlarda tespit etmek mümkün.

Derebeyi ve Dersim adlı çalışmasında Hakkı Uluğ, Dersimli Kızılbaş kadın bedenini, erotik-fantastik anlatım türleriyle yarışabilecek kadar şehvet düşkününü, ya da “muharebe alanı” olarak işaretlerken, ırkçı-ataerkil- nefret söylemini Kızılbaş inancı temeli üzerine kuruyor.

Pertek-Hozat yolunun kenarında bir sırtın üzerindeki Zive köyünün de bir totemi vardır. Bu “Sultan Hızır”ın mezarıdır. Burası İmam Hüseyin’in bir torununa atfedilen toprak yığındır.

Buraya evladı olmayan aileler gelirler, günlerce o civarda sürünürler, beklerler. Burası her türlü iğrenç vakalara sahne olur. Saraya müptela olanların hastanesi burasıdır. Buradaki seyitler okur, üfler, üfürür, üstelik beş on para da geçim toparlarlar.^[1]

Birçok resmî belge niteliğindeki katliam öncesi raporlarda ve gazetelerde, Kızılbaş kadının ahlaksızlığı ve bu ahlaksızlığın inançtan kaynaklandığı vurgulanırken aynı zamanda, bütün bunların nasıl da “kutsal aile” kavramından uzak olduğu tespiti yapılıyor. Bizzat Devletin üst düzey bürokratları tarafından hazırlanan Dersim raporunda ise Ovacık bölgesine ait olduğu söylenen bir türkünün sözlerine yer verilmekte ve daha sonra da sözlerin anlamı tartışılmaktadır:

“Vardım odasına kahve pişirir/ Kınalı parmaklar fincan devşirir/ Gel beri gel beri gündüzlü dostum/ Uydun el sözüne selamı kestir/ Ben o Kürdü almam Ayağı çarıklıdır.”^[2]

Kızılbaş inancına ve Dersimli kadınlara yönelik cinsiyetçi ve nefret söylemi özensiz ve çelişkili bir şekilde boca edilirken, “gündüzlü” sözüne açıklık getirilmiştir:

“Bunu söyleyen erkek söylediği kadının gündüzlüsüdür, oynasıdır. “Oynaş” ve “gündüzlü tutmak” demek [şu manaya gelir], haftanın bir gündüzünü sevdiği bir erkekle geçirmek Kızılbaş kadının hakkıdır. İşte buna “oynaş tutmak” derler. Kadın ancak gündüz oynaşmaya mezdur. Gece tutamaz. Kadının bu hareketi, kocasınca ve Kızılbaşlarca günah sayılmaz. Kızılbaş itikadınca, gün ve güneş ziyası [ışığı] karşısında hayır işlerler.”

Nazmi Sevgen de açıkça Sünni ideolojinin ürettiği aşağılamalar ve karalamaların belki en uç noktası olan “mum söndü” klişesine “destek atmaktadır”:

Sabahları daha güneş doğmadan kalkar, güneşin ilk ışıkları etrafı aydınlanırken, giyinmeden evvela doğuya yönelir, güneşin ilk ışığı nereye isabet etmişse oraya karşı ellerini kaldırarak dua ve niyaz ederler. “Ya Hızır” diye bağırırlar.

Burada “giyinmeden” sözünün yanına bir dipnot açıklaması yapılmıştır: “Otuz iki sene evvel, Malatya’nın *Hasan Çelebi* ve *Hasan Badrik* köylerinde Kızılbaşların yatarken çıplak soyunup ailece bir büyük örtü altına girerek yattıklarını görmüştüm” diyerek “mum söndü” söylentisini yeniden üreterek pekiştirmektedir.

Resmi raporlarda ve Devletin propaganda aracı gibi hareket eden dönemin önemli bir gazetesi olan Cumhuriyet’te, Dersim coğrafyası ve Dersimli kadın bedeni birbirinin yerine geçerek, elde edilmesi kolay olmayan bir arzu nesnesine dönüşüyor. Bu ulaşılmazlığı *Cumhuriyet*’te yayımlanan “Tunceli İsyanı Niçin ve Nasıl Çıktı” başlıklı yazıda Seyid Rıza’nın eşi Besi’nin uzun uzun tasvirinde görüyoruz. Tasvir çok farklı

okumalara verimli bir içerik sunuyor. Böyle bir başlık altında, bir kadın tasvirinin yer alması kaçınılmaz olarak bu kadının “isyanın” sorumlusu olduğu düşüncesini akla getiriyor:

“Başında gümüş bir taç, açık nasiyeini yarım kutur halinde çerçeveleyen ziynet altınlarının kenarından sarkan parlak siyah zülüfler hakikaten Besi’ye hususi bir ihtişam vermişti. Üzerinde Şam kotnisinden üç etekli bir entari, kısa ve gümüş sırmadan işlemeli bir cepken vardı. Ayaklarında Erzincan kunduraları. Başında, vücudunu tamamen kaplamış ağır ipekten bir puşu taşıyordu. Bu yerel ve tarihi ihtişama tapan tek adam Seyid Rıza’dır. Başkalarının takdirkâr nazarlar tevcih etmesine bile imkân yoktu. Besi’nin bu fitri ve boyasız güzelliğine harikulade keskin bir zekâ da inzimam etmişti. En muğlak işlerde derhal Besi’nin şeytani zekasına müracaat edilir ve istifadeye çalışırdı.”

Öyleyse Besi’nin gündüzlüsü yok mu? Hani bütün Dersimli Kızılbaş kadınların gündüzlüsü vardı. Irkçı nefret söyleminin kendisiyle çelişkiye düşmesinin hiçbir sakıncası yok. Sünni ideolojinin ve ulus-devletin gücünü arkasına aldığı için her türlü çelişki mubahtır.

“Sergerde Rıza dehaletine karısı Besi’nin mâni olduğunu söyledi” (*Cumhuriyet*, 21 Eylül 1937) başlıklı gazete yazısında “Seyid Rıza, daha harekâtın başında teslim olmak niyetinde bulunduğunu fakat karısı Besinin mâni olduğunu söylemiştir.” Besi, Sergerde olarak tanımlanan ve Dersim’de olan biten bütün kötülüklerin sorumlusu gibi gösterilen ve alelacele tatil olan Pazar günü sözde bir mahkeme yaptırılarak idam edilmeyi hak edecek kadar kötü olan Seyit Rıza’nın bile, bu koşullara gelmesinin sorumlusu olarak gösteriliyor. Besi hakkındaki asıl düşünceleri birkaç gün sonraki gazetede iki tam sütun olarak yer alan uzun bir yazıda ayrıntılı görüyoruz.

“Tunceli İsyanı Niçin ve Nasıl Çıktı” (*Cumhuriyet*, 26 Eylül 1937) başlığı ile yazılan uzun yazıda sıradan bir kadının nasıl “isyanın” sorumlusuna dönüştürüldüğünü görmek mümkün.

Seyid Rıza, her şeyi unutmuş ve kendisi için ideal bir varlık olan karısı maktul Besinin hayaliyle haşır ve neşir olmağa adanmış.

(...) Besi genç ve güzeldi, tam manasıyla bir dağ dilberi idi. İhtiyar şaki ile aralarında dehşetli yaş farkı vardı. Besi, uzun boyluydu. İhtiyar şakiyi cidden fetih ve teshir eden bu fettan ve füsunlü dağ güzeli harikulade cesurdu. Hatta, Seyid Rıza, muhalefette ısrar ve inadı ve teslim olmamaktaki inadını Besi’nin sihirli tesirine atfetmektedir: “Besi, bana

‘aman gitme, seni öldürürler. Evimi yıkarlar Bunlara itimat olunmaz. Kaç kurtul’ diyordu. Ben de sözlerini biraz doğru buluyordum.”

“Teslim olunuz, kan dökülmesin!” hitabına karşı ilk silah onlardan patlamış ve Besi’nin, dişi kaplanın cesur ve fakat canavarca cesareti bir hayli sirayet etmiş ve Besi bu muharebede maktul düşmüştür. Seyit Rıza’nın oğulları ve Besi de dahil maktul düştükleri, Seyid Rıza da esaslı tesirler vücuda getirmemişken, Besi çok hususi ve emsalsiz bir yanıklık husule getirmiş ve Seyid’in mahpusta bile hayatını hicran ve figan dolu cehennemler cehennemine çevirmiştir.

Besi’yi hatırlayınca gözlerinden katre katre yaşlar akan Seyid Rıza, görülen lüzum üzerine iki gün evvel tevkif edilen oğlu Hüseyinle gayri muntazır bir karşılamada hiç de istifini bozmamıştır. (*Cumhuriyet*, 26 Eylül 1937).

Sonuç olarak Dersimli Kızılbaş kadın Sünni-Türk-modern-erkek tarafından oryantalist bir yaklaşımla sürekli fuhuş yapan, cadı, şeytan ama aynı zamanda paradoksal olarak güzel, seksi ve çekici olarak tasvir ediliyor. Dersim erkeklerini isyana sürükleyen iffetsiz ama bütün bunlara rağmen ve bütün bunların yanında aynı zamanda, Sünni-Türk-erkek tarafından elde edilmesi gereken arzu nesnesidir.

---

[1] Uluğ 2011: 34 (alıntılardaki ifade bozuklukları ve imla hataları düzeltilmeden kullanılmıştır).

[2] Çalışlar 2010: 54.

Sessiz Dağların Kadınları: Dersim'in Görülmeyen Yüzü

Songül Morsümbül Tarhan-16 Kasım 2025

***Ayağa kalk, kadın!
Çünkü yaşam sende, ruh sende.
Dersim sensin, can sendedir.***

“Kadını yok etmek, anadilsiz ve hafızasız bir toplum yaratmaktır.”

“Dayê ma nika kotî şome?”

“Anne, biz şimdi nereye gideceğiz?”

Kan kokusuna karışan kekik, dumanın örttüğü bir dağ, susturulan bir ses...

Dersim 1937–38.

Devlet “ıslah” dedi, “medeniyet” dedi — ama gerçekte soykırımın yasal kılıfını yarattılar.

Bu sadece bir askeri operasyon değildi.

Bir kimliği, bir inancı, bir dili ve bir hakikat kültürünü silme planıydı.

Çünkü kadını yok etmek, anadilsiz ve hafızasız bir toplum yaratmaktır.

Bu yüzden emir açıktı: “Önce kadını vurun.”

Küllerin arasında beş tanıklığa göz atalım.

Rêa Heq inancının, doğanın ve belleğin taşıyıcıları olan kadınlar; ateşle sınandı, tarihle konuştu.

Her biri sessizliğin içinden yankılanan birer tanıklık:

- Asiye Ana (Ovacık):
“Dağların arkasına kaçtık. Çocuğumun ağzına ot tıktım, asker duymasın diye. O otlarla nefessiz kaldı, ben de bir daha nefes alamadım.”
- Zeynep (Hozat):
“Kız kardeşimi götürdüler. Adını değiştirdiler, dinini değiştirdiler. Ama gözleri hep Munzur’a bakardı. Ölmeden önce dedi ki: ‘Adımı unutturamadılar, içimle taşıdım.’”
- Meryem (Mazgirt):
“Evimiz yakıldı. Küle dönen her taşın altından bir isim çıktı. Annem, ‘Biz toprağız, bizi gömemezler’ dedi.”
- Bese (Nazımiye):
“Sığındığımız mağaraya ateş attılar. Kardeşimin saçları yanarken ben dua ettim: ‘Xızır beni al, onu bırak.’ Sonra ikimiz de yandık.”
- Fatê (Pertek):
“Bizi kamyonu doldurdular. Her köyden bir kadın, bir çocuk... Adımı unuttum sandım. Ama her gece rüyamda annem sesleniyor: ‘Fatê, unutma seni kim yaktı.’”

Bu kadınlar ne yalnız kurban ne sadece tanık — hafızanın ta kendisi, gerçeğin hafıza taşıyıcılarıdır.

Sustular, çünkü zamanı geldiğinde konuşmak için yaşıyorlardı.

Alevi inancında kadın, cem meydanında erkeğin eşitidir.

“Eline, beline, diline sahip ol” ilkesi, baskının değil hakikatin korunmasının öğretisidir.

Rêa Heq yolunda kadın, Ana Fatma’nın nefesidir;

adaletin, doğanın, suyun ve sevginin suretidir.

Ama 1938’de bu nefes hedef alındı.

Kadın susturularak yolun yarısı kesilmek istendi.

Kadın unutursa toplum unuttur ve toplumun kalbi susturulur tam da bu yüzden kadın hedef seçildi

Dersim soykırımının kadın üzerindeki hesabı çok netti:

Kadını kimliksizleştirmek, soykırımın en sessiz ama en kalıcı biçimidir.

Kadın bedeni “namus”, sesi “tehdit”, kimliği “tehlike” olarak kodlandı.

Adı, dili, hafızası değiştirildi.

Ama kimliğı unutturmayan bir şey vardı: toprak.
Çünkü Dersim’de kadın toprağı düştü ama toprak onu geri verdi.

Toprak, Ateş, Su, İnanç — bu dört element Herbaria’nın ruhunu oluşturur.
Ve Herbaria, kadının direnişidir: yakılsa da yeniden filiz veren, sussa da yeniden konuşan
bir yaşamın gerçeğinin ruhudur.

Kadınlar her daim Dersim coğrafyasında direnişin adı oldular.
Bugün savaşın, yıkımın, göçün ve sürgünün tanığı olan kadınlar, o sessiz Dersim
kadınlarının ardıllarıdır.
Onlar bedeninde toprağın ateşini, ruhunda suyun sabrını taşır.
Kürt ve Alevi kimliğinin yeniden dirilişi, onların öncülüğünde mümkündür.

Ayağı kalk, kadın!
Çünkü yaşam sende, ruh sende.
Dersim sensin, can sendedir.

Taşlaşmayan hafızamızdaki Dersimli kadınlar...
Ve sonra, yıllar sonra, Dersim dağlarından birer birer kadınlar yol aldı, kadınlar çıktı.
Adı: Zarife oldu, Bese oldu, Tekořin oldu ve Sakine Cansız.
Onlar küllerinden doğan kuşlardı, onlar ateşte özgürleşen kelebeklerdiler.
Hem Dersim’in kızları hem de dünyanın vicdanı oldular.
“Bir kadının direnişi, bir halkın direnişidir” diyerek unutturulan hafızayı geri getirdiler.

Onlar, silahları kadar sözleriyle de bir yol açtılar:
Kadının sessizliğini kırdılar, kadının tarihini yeniden yazdılar.
Onların bizlere bıraktığı miras yalnız mücadele değıl;
adaleti, sevgiyi, inadı ve yaşamı aynı bedende taşımayı öğretiler.

Bugün her Dersimli kadının gözünde onların bir parıltısı vardır;
korkunun yerine onuru koyan o parıltı.

Kadın Yazarların Sözleriyle

Kadınların kalemi dağların yankısı gibidir — susturamaz.

- Aslı Erdoğan: “Acıya dokunmak, insan kalmaktır.”
- Seveda Karaca: “Kadınlar anlatınca dağlar ağlar.”

- Meyrem Xan: “Ezgilerimiz ağıt değil, direniştir.”
- Elif Şafak: “Kadın susarsa, toplumun kalbi susar.”

Bu sözler aynı kökten gelen bir hakikati fısıldar:

Kadın konuştuğunda tarih yeniden doğar.

Ayağa Kalk, Dersim

Dersim kadını; toprağın bereketini, ateşin arınmasını, suyun sabrını, inancın direncini taşır.

O, Herbaria’dır — doğanın direniş hafızası.

Bugün Kürtlük ve Alevilik, onun nefesiyle yeniden yaşam bulmaya çağrılıyor.

Ayağa kalk, Dersim!

Yaşam sende, ruh sende.

Kadın sende.

Tertele – Seyit Rıza

Yüksel Mutlu-16 Kasım 2025

Gerçeklerle yüzleşme yapılmadan, TBMM’de bunun komisyonları kurulmadan, halktan özür dilenmeden önümüzde demokrasi ve barışın olacağına inanmak mümkün değildir. Çünkü henüz zihinler yaralıdır; “bir daha asla” dememek için Dersim ve yapılan diğer katliamlarla yüzleşilmelidir

“Ben sizin yalan ve hilelerinle baş etmedim bu bana dert olsun, ben de sizin önünüzde baş eğmedim bu da size dert olsun.”

1937-38 Tertelesinde hayatını kaybeden, 88 yıl önce Elazığ Buğday Meydanı’nda idam edilen Seyit Rıza ve arkadaşları başta olmak üzere katledilen tüm insanlarımızın hatıraları önünde saygıyla ve minnetle eğiliyorum. Peki ‘37-38’de ne oldu? Kısaca bir göz atacak olursak öyle derin bir mesele ki bir köşe yazısına sığmaz ama buradan kısa bir özet yapalım...

1923 yılı Cumhuriyet ilanı sonrası bir plan dâhilinde tüm aşiretlerden silahlarını devlete teslim etmeleri istenmiş ve daha sonra 25 Aralık 1935 yılında “2884 sayılı Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun” çıkarılıp ‘tedip’ ve ‘tenkil’ harekâtı başlatılmıştır. Tunceli Kanunu’yla ilin adı Dersim yerine Tunceli olarak resmi şekilde değiştirilmiştir.

1 Kasım 1936’da Atatürk TBMM’de yaptığı konuşmada “Dahili işlerimizde en mühim safha varsa, o da Dersim meselesidir. Dâhilde bulunan iş bu yarayı, bu korkunç çıbanı ortadan temizleyip koparmak, kökünden kesmek için her ne pahasına olursa olsun yapılmalı ve

bu hususta en acil kararların alınması için hükümete tam ve yeni yetkiler verilmelidir.” der. Dersim yasak bölge ilan edilir, giriş çıkışlar özel izne tabi tutulur.

4 Mayıs 1937 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Dersim’in imha edilmesi kararı alınır. Dersimliler en vahşi şekilde katledilir; kadın, çocuk, yaşlı demeden mağaralara sığınan sivil insanlara karşı kimyasal gaz kullanılır. Resmi kayıtlara göre 13 bin kişi, resmi olmayan kayıtlara göre ise 70 bin civarında insanın katledildiği belirtilmektedir.

Cumhuriyet tarihinin en kanlı, en vahşi, eşi benzeri rastlanmayan; bir ırkı, bir inancı yok etmek için yapılan bir soykırımdır. Tabii sadece bu değil; yine resmi verilere göre 11 bin 818 kişi batıya sürgüne gönderilmiş denilse de yerel kaynaklar bu sayının daha fazla olduğunu belirtmektedir. Katledilen ailelerin yetim kalan kız çocukları başta olmak üzere birçok kız çocuğuna askerler tarafından ganimet olarak el konuldu. Bu durum için “evlatlık verildi” deniliyor ancak bu yanlış bir tanımlamadır. Bu çocuklar tarihe “Dersim’in Kayıp Kızları” olarak geçti. Aileler uzun zaman kız çocuklarının akıbetinin peşinden koştular, çoğu bunu göremeden hayatını kaybetti. Bu konuyla ilgili belgeseller yapıldı ve tanıklarla görüşülerek gerçekler aydınlatılsa da hiçbir zaman gerekli adımlar atılmadı, **devletin bu konuda resmi bir yüzleşme adımı atmaması da durumu ağırlaştırmıştır.**

Aslında mesele, Cumhuriyet kurulduktan sonra 1924’te devletin resmi olarak ulus-devlet yaratma projesinin hayata geçirilmesidir. Şark Islahat Planı kapsamında tekleştirme, yok etme projesinin son halkasıdır Dersim. Yoksa hiçbir zaman Dersim’de bir isyan olmadı, bir başkaldırı yoktu. Plan yapılır ve 37-38’de etno-dinsel temizliğe girişilir. İnsanın aklının alamayacağı kadar büyük bir katliam yapılır. Hatta dönemin generali Muhsin Batur anılarında “Okuyucularımdan özür dileyerek ve yaşantımın bu bölümünü anlatmaktan kaçınıyorum.” demişti.

Bu dönemin hazırlıkları yapılır; medya bu konuda görevini layıkıyla yapar. Dersimlilerin aç, dağlı, vahşi, kötü, medeniyete açılması gerektiğini, Cumhuriyete kafa tuttuğunu söyleyerek haberler yapar. Harekâttan dört ay sonra basın haber yapmaya başlar ki bu da operasyonu öven “Dersim çıbanbaşı kesilmiştir” manşetleriyle görülür.

Ortaya çıkan resmi belgelere bakıldığında bazı örnekler verilebilir:

“Dersim’i bir koloni gibi ele alıp idare etmek lazımdır” (Gn. Kur. Bşk. Mareşal F. Çakmak; “Gizli ve Zata Mahsus” Dersim kitabı).

“Bu ÷lkede sadece T÷rk ulusu ırksal haklar talep etme hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur” (Başvekil İsmet Paşa; Milliyet, 31.08.1930).

“Saf T÷rk soyundan olmayanların bu memlekette tek hakları vardır; hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı. Dost ve düşman, hatta dağlar bu hakikati böyle bilsinler” (Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt; Milliyet, 19.09.1930).

Yine İsmet İnönü, 27 Haziran 1937’de mecliste yaptığı konuşmada: “Bir zamanlar eşkiya yatağı olan şu kovuklar, karşiki kayalıklar ve ormanlarda şimdi yalnızca kuşların sesi ve Mehmetçiklerin sevgi şarkılarındaki hevesleri işitiliyor.”

“Vazifemiz T÷rk vatanında bulunanları mutlak T÷rk yapmaktır. Türklüğe ve Türkçülüğe muhalefet edenleri kesip atacağız.” der.

Dersim Terteleşi’nde yer almış bir kadın figür, Sabiha Gökçen’e bakalım. Atatürk tarafından özel olarak pilot olarak görevlendirilen kişidir. 37-38’de Dersim halkı üzerine acımasızca bombalar yağdıran kişidir. Cumhuriyet basını önce onu bir kahraman olarak ilan eder. Dersim’deki görevlerini şöyle tarif eder:

“Dersim’deki uçuşlarım daha heyecanlı olmuştur. Bir iki defa pilot, fakat ekseriyetle rasit [gözlemci] olarak uçtum... Muhasama meydanında canlı hedef üzerine bomba atmak insana hiçbir acımak hissi vermiyor...”

Katliam yapmayı övünerek anlatan bir kadın... Tabii soykırım sonrası kadın figürü olarak Sıdika Avar seçilir; onun da görevi asimilasyon yapmak, köylerden kız çocuklarını toplayarak YİBO’lara yerleştirmektir, Türkleştirmektir... **Bu konu başlı başına ayrı bir yazıyı gerektirir.**

“Jip jandarma karakolunun yanındaki meydanda durdu. Seyit Rıza sehpaları görünce durumu anladı. ‘Asacaksınız’ dedi ve bana döndü. ‘Sen Ankara’dan beni asmak için mi geldin?’ Bakıştık. İlk kez idam edilecek bir insanla yüz yüze geliyorum.” Dışişleri Bakanlığına kadar ilerlemiş İhsan Sabri Çağlayangil, ‘Anılarım’ adlı kitabında bunu böyle anlatıyor. Ancak ironik kısmı, röportajı yapan kişinin Kemal Kılıçdaroğlu olmasıdır.

15 Kasım 1937’de Elazığ Buğday Meydanı’nda Seyit Rıza’nın oğlu Resik Hüseyin, Fındık Ağa, Uşene Seydi, Hesene Ağa, Ali Ağa, Hesene İvraime Qız olmak üzere göstermelik bir

mahkeme kurularak; Seyit Rıza'nın yaşı küçültülerek, oğlu da 18 yaşından küçük olduğu için yaşı büyütülerek idam edilirler. Henüz mezar yerleri bilinmiyor.

Aslında Lozan'da Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu belgesiyle başlayan süreç, Cumhuriyet sonrası tekleştirme politikasına geçerek ulus-devlet planı doğrultusunda önce Koçgiri sonra Dersim Tertelesi ile devam eder. Oysa o güne kadar özerk yaşamak isteyen Dersimliler Rae-Haq coğrafyasında Kürt-Kızılbaş inanışlarıyla kendine has yaşayan bir topluluktu.

88 yıl geçti; büyük Cumhuriyet tarihinin en büyük katliamı yapıldı fakat gerçekler çok inatçıdır. Kürtlük yok olmadı, Alevilik de kaybolmadı. Ardılları mücadele ediyorlar; hayatın her yerinde karşı çıkışları, itirazları devam ediyor ve edecek...

Şimdi yeni bir siyasal sürecin merkezindeyiz. Barış ve demokratik toplum mücadelesi yürütürken de bu geçmişi bilmeliyiz. Henüz idam edilen Seyit Rıza'nın mezar yerini bilmiyoruz... Gerçeklerle yüzleşme yapılmadan, TBMM'de bunun komisyonları kurulmadan, halktan özür dilenmeden önümüzde demokrasi ve barışın olacağına inanmak mümkün değildir. Çünkü henüz zihinler yaralıdır; "bir daha asla" dememek için Dersim ve yapılan diğer katliamlarla yüzleşilmelidir.

Ricoeur'un "Kusurun derinliği ile bağışlamanın yüksekliği arasında irtifa farkı" sözü bugün hâlâ geçerlidir. Kim kimi bağışlayacak?... Seyit Rıza'nın idama giderken söylediği bu cümle hâlâ geçerliliğini koruyor:

"Ben sizin yalan ve hilelerinizle baş etmedim bu bana dert olsun, ben de sizin önünüzde baş eğmedim bu da size dert olsun."

Bu Eğitim Kimin İçin?

Şükran Demir-16 Kasım 2025

Biz bugün hala “Kürtçe resmileşecek mi, annelerimiz Kürtçe konuşan bir doktor bulacak mı, çocuklarımız eğitime anadiliyle başlayacak mı?” sorularıyla Kürtçenin konumunu tartışıyoruz. O günden bugüne nelerin değiştiğini, değişmeyen şiddet-asimilasyon yöntemlerinin ne sonuçlar doğurduğunu artık açık ve net bir şekilde konuşmak gerekiyor

1938 Dersim Tertelesi, Kürtlerin hafızasında diri kalmış ve nesiller arası yaratılan kırılmanın izleriyle de bu katliamın etkisi derinleştirilmiştir. Her şey olup bittikten sonra; kadınlar, çocuklar katledildikten, mağaralara sığınanlar gaza boğdurulduktan, idam sehпасı devrildikten sonra Dersim için yeni bir aşama başlatılmıştı. Geriye kalanlar ne olacaktı? Tarih iyi bilir ki geriye kalanlar için kalıplar oluşturulmamışsa, sürgün kapıları açılmamışsa Dersim yeniden direnecek ve Kürtlük güç bulacaktı. Kendi kendini yönetmek, toprağını-doğasını yaşamıyla birleştirmek, dilini her alanda var edebilmek ne Dersim için ne de Kürtler için kolay olmayacaktı, olamadı da.

Bugün hala bu tarihin ağırlığı açıkça konuşulamıyor, tartışılıp yüzleşilmiyor; yaşatılanların bugün hala kimin yükü olarak devam ettirildiği sorulmuyor. İsmet İnönü’nün “Tunceli’de ıslahat planı olarak düşündüğümüz tedbirler fasıla görmeksizin devam etmektedir. Yol yapıyoruz, mektep yapıyoruz, karakol yapıyoruz.”[1] sözleri bile uzun tartışmaların, çıkarılacak sonuçların, dilenilecek özürlerin ve telafi edilmesi için gösterilecek iradenin başlangıcı olması gerekirken, mesele ya hiç konuşulmamakta ya da sınırlı tutulmaktadır. Hiç konuşmamak ya da sınırlı tutmak öylece kabul görececek bir gerçeklik değildir elbette. Sadece Sıdika Avar’ın yaptıklarını bile bugüne kadar bir “eğitim güzellemesi” olarak anlatanların, aktaranların yüzüne “Siz ne anlatıyorsunuz?” sorusu defalarca çarpmalıyken; biz bugün hala “Kürtçe resmileşecek mi, annelerimiz Kürtçe konuşan bir

doktor bulacak mı, çocuklarımız eğitime anadiliyle başlayacak mı?” sorularıyla Kürtçenin konumunu tartışıyoruz. O günden bugüne nelerin değiştiğini, değişmeyen şiddet-asimilasyon yöntemlerinin ne sonuçlar doğurduğunu artık açık ve net bir şekilde konuşmak gerekiyor.

Bu yazıda, Tertele sonrası da geliştirilen politikaların bir parçası olmak için yola çıkan Sıdika Avar’dan bahsetmek istiyorum. “Hikmet Feridun Es, 1957’de Hayat dergisinde çıkan yazısında Sıdika Avar’ın bizzat Atatürk tarafından Doğu’ya ‘bir Türk misyoneri’ olarak gönderildiğini ileri sürüyordu.”[2] Peki Sıdika Avar kimdi ve amacı neydi? En çok “Dağ Çiçeklerim” anı kitabıyla bilinen Sıdika Avar, jandarma eşliğinde, zorla köylerinden toplayıp yatılı okullara kapattığı Kürt kız çocuklardan ne bekliyordu, bu beklentisini karşılarsın diye çocuklara ne verdi ve “iyi” şeyler verdiğini iddia ederken aslında onlardan neyi aldı?

Sıdika Avar, Bolu Kız Enstitüsü’nde görev yaptıktan sonra 1939’da Elazığ Kız Enstitüsü’ne öğretmen olarak atandı. Kısa sürede müdür yardımcılığına yükseltildi. 1942’de yeni kurulan Tokat Kız Enstitüsü Müdürlüğü’ne getirildi. 16 Haziran 1943’te Elazığ Kız Enstitüsü’ne müdür olarak geri döndü. Hem Enstitü’de uyguladığı eğitim yöntemleri ve yönetim anlayışı hem de Elazığ, Tunceli ve Bingöl’ün ilçe, bucak ve köylerinden öğrenci toplamak için kullandığı yöntemler Avar’ın çalışma tarzının belirgin unsurlarıydı.[3] Sıdika Avar ismiyle neredeyse bütünleşmiş Elazığ Kız Enstitüsü bir yatılı okul olarak neye, kime hizmet etti, açılma amacı neydi?

Elazığ Kız Enstitüsü’nün de temel iki hedefi bölgedeki kızları “medenileştirmek” ve dolayısıyla “Türkleştirmek”ti.[4] Dersim Tertelesi sonrası açılan bu okul, aslında İnönü’nün “mektep yapıyoruz” sözünün somutuydu. Yol, karakol, mektep... Hepsinin amacı, nihai hedefi aynıydı. Kürdün yükünü hafifletmek, Kürdün kendi değerleriyle gelişimini sağlamak, kendi dilinin taşıyıcısı olarak dünyayla bir bağ kurmasının amacı taşımıyordu elbette bu hizmetler. Sıdika Avar’ın “Bu yaralı küçük gönüller sevgi ve şefkatle tedavi edilmeli, Türklükle kaynaştırılmalıydı”[5] söyleminden de anlaşılacağı üzere tam olarak Türkleşmenin karşılığıydı bu hizmetler.

Sıdika Avar anılarında kız çocuklarının asimilasyonu için şöyle demektedir:

“Bunların çoğu, isyanla [Dersim katliamı ile] ilgili olayların yaşandığı köylerin kızlarıydı. Güzeli de; çirkini de; kabası da; asisi de nihayet insan yavrusuydu. Bu yaralı küçük

gönüller sevgi ve şefkatle tedavi edilmeli, Türklükle kaynaştırılmalıydı. [...] Atatürk bu dağ köylerinde bütün yoksunlukların Türkçe bilmemekten ileri geldiğini söylemiş, bunu isyan sebeplerinden biri olarak görmüştü. Onun için Türkçenin bu köylere ‘ana’ ile sokulmasını istemişti.”[6]

Sıdika Avar’ın “asisi de nihayet insan yavrusuydu”, “gözleri korkulu, yüzlerindeki ifade çatık, güvensiz ve sertti.” diye anlattığı çocukların aileleri, soydaşları neler yaşamıştı, bunu askerliğini 1937/38 yıllarında Dersim’de çavuş olarak yapmış Ali Öz isimli bir kişiye ait bir mektuptan kesitlerle aktarmak yaşananları özetleyecektir. Geriye kalan bu çocuklar nelere tanık edilip, sonra da zorla toplatılıp okullara getirilmişti sorusuna cevap olacaktır:

“Şimdi askerler size sesleniyorum, bu kızılbaş döllerı hepsi vatan hainlerinin piçleri, arkadaşlarınızın katillerinin piçleri, bunlar büyürse kardeşlerinizi öldürmeye devam edecekler. Bunların kökü kazınmalı, Ermeni döllerinin kökünü kuruttuk, bir tek bu Kürtlerle, Kızılbaşlar kaldı. Çocuklarınızın bu ülkede mutlu yaşamasını istiyorsanız acımadan öldüreceksiniz, hükümet, Cumhurreisimiz ‘taş üstünde taş bırakmayın, yakın, yıkın’ talimatını vermiştir. Kimse bu yaptıklarınızdan dolayı yargılanmayacak, size söz veriyorum, dedi”[7]

Oysa öldürülen o çocukların ölüsünden sonra da bu ülkede kimse mutlu yaşamayacaktı, yaşamadı da. Sürekli karşı karşıya getirilen halklar ve milli hassasiyet adı altında işlenen suçlar hiç son bulmadı. Ne Türkçe güzelin dili oldu ne de Kürtçe özgürce dillerden döküldü. Değişim (asimilasyon) için araçsallaştırmayı planladıkları kız çocukları, kadınlar bugün hala yaratılmaya çalışılan kalıplara sığdırılmaya çalışılırken şiddete, ölüme maruz bırakılmaktan vazgeçilmedi.

“Bir dili en iyi ve en kolay öğreten anadır. Bunun için [Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı] bu mıntıkalarda kızların tahsiline bilhassa itina etmek asimilasyonu bir kat daha kolaylaştıracaktır.” yaklaşımının merkezinden bu çocuklara ulaşılmış ve kültürlerinden, dillerinden, toplum ile ilişkilerinden uzaklaştırılmıştır. Bu açıdan Sıdika Avar, eğitim yoluyla toplumsal dönüşümün hem de asimilasyon ve devlet otoritesinin aynı anda nasıl işlediğini göstermesi bakımından önemlidir.

Özellikle müsteşar Rüştü Uzel’in de ısrarı üzerine anı kitabı olarak yazdığını belirttiği *Dağ Çiçeklerim* kitabında; aslında çocukların dış görünüşünden iç dünyalarına kadar, aile ilişkileri, “eğitim” süreçleri, köylerinin tasvirleri ve özellikle çocuklardan aldığı mektupları

yazılarında işlemiştir. “Büyük Kahraman’ın mektuplarından pasajlar” kısmından da anlaşılıyor ki Sıdika Avar’ın elinden çıkan çocuklar daha sonra Dersim, Van, Mazgirt... gibi şehirlerde öğretmenliğe başlamış ve Avar’a mektuplar üzerinden bulundukları yerler hakkında bilgiler aktarmışlardır.

“Bu sene Mazgirt’in Kirzi köyünde 16 talebeyle çalışıyorum. Dil bilmedikleri için zorluk çekiyorum. Gerçi ben Kürtçe biliyorum, fakat asla konuşmuyorum. Çünkü yüz alıp Türkçe’den kaçtıkları için öğrenmezler.” [8]

Bu, 1962’de resmi olarak açılan Yatılı İlköğretim Bölge Okulları’na toplatılan Kürt çocukların aile, köy, çevre ilişkilerinin, kültürel yaşam ve dil ilişkilerinin; özellikle ailenin yaklaşım ve düşünce yapısının olabildiğince muhtarlar ya da çocuklar üzerinden anlaşılmasına çalışılıp buna yönelik politika geliştirmek noktasında kullanılmasını hatırlatıyor. Aslında zaten YİBO’ların Cumhuriyet’in ilk yıllarında açılan yatılı okulların bir devamı olduğu gerçekliğinde kuruluştan günümüze sürdürülen bir asimilasyona hizmet edecek eğitim politikasından bahsediyoruz. Bu okullarda tam bir kapatılma hali yaratılmış ve çocuklar hem bedensel hem de psikolojik olarak ciddi bir şiddet ortamına tabi tutulmuştur.

Sonuç olarak, Sıdika Avar’ın faaliyetleri, Cumhuriyet’in erken dönem asimilasyon politikalarının eğitim alanındaki en görünür uygulamalarından biri olarak değerlendirilebilir. Avar’ın “medenileştirme” ve “Türkleştirme” söylemleri, devletin Dersim sonrasında bölgeyi toplumsal, kültürel ve dilsel açıdan yeniden şekillendirme stratejisinin pedagojik bir aracı haline gelmiştir. Bu bağlamda Avar’ın çalışmaları, bireysel bir eğitimcilik pratiğinin ötesinde, ulus inşa sürecinin ideolojik boyutunu yansıtan kurumsal bir müdahale olarak ele alınmalı ve tarihsel etkileri bu çerçevede tartışılmalıdır.

---

[1] İnönü’nün Söylev Ve Demeçleri I, T.B.M. Meclisinde Ve C. H. P. Kurultaylarında (1919-1946), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1946. S.328

[2] Şiddet Ve Asimilasyon Aracı Olarak Yibo(E-Kitap), Şükran Demir-Özgür Ünal, Hafıza Merkezi, Mayıs 2024, S. 14.

[3] Dağ Çiçeklerim, Sıdika Avar (Anılarından Bibebir Derlenmiştir), Öğretmen Yayınları:15 , Anılar Dizisi:4.

[4] Şiddet Ve Asimilasyon Aracı Olarak Yibo(E-Kitap), Şükran Demir-Özgür Ünal, Hafıza Merkezi, Mayıs 2024, S. 14.

[5] 1913-1960 Yılları Arası Göç Ve İskân Politikaları Bağlamında Yatılı İlköğretim Bölge Okullarının, Serhat Arslan, İncelenmesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul – 2014, S. 190.

[6] Arslan (A.G.E), S.160.

[7] Tamamına Erişmek İçin: <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/28494/dersim-katliamina-dair-okumasi-zor-bir-mektup> (Agos, Taner Akçam, 2023)

[8] Dağ Çiçeklerim, Sıdika Avar (Anılarından Birebir Derlenmiştir), Öğretmen Yayınları:15, Anılar Dizisi:4.

Kürt Kadın Kazanımlarının Tasfiyesi: Kayyım Rejiminin Üç Yüzü [1]

Esra Karadaş Ekinci-16 Kasım 2025

1999 yılından beri Kürt kadın hareketinin en güçlü uygulamalarının başında gelen toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, 2025 yılında Diyarbakır’a “Kadın dostu şehir” tanımlamasını getirdi. Bu uygulama, feminist mücadelenin temel eleştirilerinden biri olan ücretsiz bakım emeği ve kadının görünmez kılınmış konumuna doğrudan yanıt veriyordu. Kısacası, belediye bütçesinin nasıl ve kimin için harcanacağı sorusunu kadınlar belirliyordu

2013-2015 yılları arasında yürütülen barış görüşmeleri, Erdoğan’ın nedenini açıklamaksızın geri çekilmesiyle kesintiye uğradı. Ardından Türkiye’de otoriterleşmenin yükseldiği yeni bir dönemin kapısını araladı. Özellikle, özyönetim talebi ile başlayan kent savaşları, Kanun Hükmünde Kararnameler ile ivme kazanan süreç birçok insan hakkı ihlalleriyle dolu ve kayyım rejimi ile karakterize olacak bir on yıla zemin hazırladı. On yıl önce politik bir laboratuvar gibi Kürt yoğunluklu kentlerde uygulanan kayyım atamaları,[3] bugün *Yeni Türkiye*’nin rejimi haline geldi.

Bu uygulamalar elbette yeni değil, benzer örnekleri cumhuriyetin ilk yıllarında Umumi Müfettişlikler gibi uygulamalarda da somutlaşmıştı.[4] Bu tarihsel akışta da görüldüğü gibi, Kürt yoğunluklu kentler her dönemde baskı ve asimilasyon araçlarının öncelikle kullanıldığı bir alan olmuştur. Bu konuyla ilgili geniş bir literatür, benzeri uygulamaların ekonomi ve politik etkileri üzerine analiz yapmış durumda. Bu yazı ise asıl olarak bu soruyu soruyor: *Peki bu süreç kadınları, kentsel alanla, kamusal mekanla ilişkili kazanımlarımızı nasıl etkiledi? Başka bir deyişle, tarihsel olarak “Türk Tedbir*

Devleti”nin[5] mirasını taşıyan kayyım rejimi hangi toplumsal grupları ve kazanımları kesişimsel olarak tasfiye etti?

Elbette, bu noktada nötr olarak tanımlanan devletin cinsiyeti üzerinde de durmak gerekiyor. Devletin işleyişi her ne kadar cinsiyetsiz olarak temsil edilse de erkek egemen bir toplumu teşvik ederek *hegemonik erkekliği*[6] kurumsallaştırır ve yeniden üretir. Bu hegemonik erkeklik hali, “*tek devlet, tek millet, tek bayrak ve tek cinsiyet*”[7] olarak somutlaşır ve toplumun her alanına sirayet eden bir hiyerarşi kurar. Bu düzene karşı adalet ise üç cepheden çok yönlü birleşik bir mücadele ile mümkündür: Nancy Fraser’in üç boyutlu adalet modeli bunu açıkça gösteriyor: yeniden *dağıtım, tanınma ve temsiliyet*”[8]

Bu modele göre, toplumsal cinsiyet adaleti, kesişimsel bir toplumsal mücadele ekseninde görülmelidir. *Yeniden dağıtım*, kadınların tarih boyunca ikincilleştirilen konumu ve el konulan ücretsiz yeniden üretim ve bakım emeğinin iadesini; *tanınma*, etnisite ve toplumsal cinsiyet ekseninde kadınların katmanlı taleplerinin görünürlüğünü; *temsiliyet* ile de karar alma mekanizmalarında eşit katılım ve temsiliyet hakkının iadesini vurgulamaktadır.

Bu açıdan baktığımızda, Kürt kadın hareketi bu üç aşamalı modeli gündelik yaşamda, sahada, yerelde hayata geçiriyor ve kazanımlarını yıllardır var olan bu mücadeleden miras alıyor. Kürt Özgürlük Hareketinin, ana taşıyıcıları olarak kadınlar her dönemde hem politik alanda hem de kültürel alanda önemli görevleri üstlenmiştir. Yeri geldiğinde *politik aktivist, ulusun taşıyıcıları veya Kürt dili ve kültürünün aktarıcıları*[9] olarak yer edinmiştir. 1978 sonrası uzun bir baskı ve şiddet ortamında güçlenen Kürt hareketi içinde aktif rol alan kadınlar, 1990’lardan itibaren Kürt siyasal geleneği içindeki farklı partilerde yer aldılar. 1999 yerel seçimlerinde üç kadının belediye başkanı seçilmesiyle bu süreç yeni bir ivme kazanmıştır.

Bu yıllarla birlikte, Kürt kadın hareketi parti tüzüğünde ve ilerleyen yıllarda yerel yönetim stratejilerinde önemli değişimler yarattı. 2000’li yıllarda ilk defa eklenen kadın kotası, *kadın meclislerinin özerkleştirilmesi, kadın seçim komisyonunun kurulması, parti bütçesinden kadın çalışmalarına bütçe tanınması ve erkekler için “kadınlara yaklaşım” kriterleri*[10] ile kazanımlar parti tüzüklerinde artık yer edindi. 2014’le birlikte, uygulamaya geçirilen eşbaşkanlık sistemi bu sürecin kilometre taşı ve en somut örneği

oldu. 106 belediyeden 96'sında uygulanarak karar alma mekanizmalarında eş temsiliyet, kadınların karar mekanizmalarına katılımını zirveye çıkardı. Böylelikle Türkiye tarihinde eşi görülmemiş bir kadın temsiliyeti oranına ulaşıldı. Eşbaşkanlık süreciyle birlikte, belediyelerde mor bütçeleme çalışmaları, kooperatif ve kadın odaklı üretim alanları, kadın ve çocuk dinlenme alanları, anadilde şiddet hattı gibi birçok alanda toplumsal cinsiyet odaklı geliştirilen uygulamalar ve faaliyetler, Kürt kadın hareketinin öncülüğünde yeni bir modelin temellerini oluşturdu.

Kürt kadın hareketinin öncüsü olduğu bu bileşik mücadele modeli, üç boyutlu toplumsal cinsiyet eşitliği modeliyle oldukça uyumludur. *Kaynakların yeniden dağıtımı* açısından toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, kooperatif üretim alanları, kadın merkezleri, kadın öncelikli istihdam projeleri; *tanınma* açısından Kürt kimliği ve kadın kimliğinin ikili olarak tanındığı “Kürt kadınlara” yönelik çalışmalar, anadilde şiddet hattı hizmeti, anadilde kadın öncelikli kültürel ve sosyal etkinlikler; *temsiliyet* açısından ise eşbaşkanlık sistemi, kadın meclisleri ve özerk kadın komisyonları, kadın kotaları olarak tanımlamak mümkündür. Birbirini beslenen bu üç alan hem politik hem ekonomik hem de kültürel alanların kesişiminde geliştirilen bir toplumsal cinsiyet adaletini temsil ediyor. Kadınların bu çerçevedeki kazanımları, yalnızca hak elde etmek değil, aynı zamanda bu hakları kolektif biçimde yaşatabilme iradesidir.

Bu bütünsel kazanım, hegemonik erkeklığe dayalı devlet ve onun kurumlarına karşı inşa edilen bir karşı-hegemonya olarak görülmelidir. Çünkü, böylesine bir ittifak, aile içinde tanımlanan muhafazakâr “kadın” algısına da meydan okuyor. Bu mücadele, kadınlık halini aile sınırlarının dışına taşıyarak, “Aile Yılı” gibi projelerle şekillenen muhafazakâr kadınlık anlayışını kökten sorguladı ve dönüştürdü. Bugün, merkezi hükümetin toplumsal cinsiyet perspektifinden düşünüldüğünde, bu bileşik kazanımların kayyım rejimi üzerinden tasfiyesi, sadece ekonomi-politik açıdan yerel yönetimi hedef almamakta, dahası kadınların temsil-tanınma-yeniden dağıtım ekseninde kentsel alandaki kazanımlarının da tasfiyesi olduğunu da gösteriyor. Ekonomi-politik bir araç olarak kayyım rejimi hem Kürt hareketinin hem de kadın kazanımlarının tasfiyesini hedefleyerek, devletin eril karakterini, muhafazakâr toplum anlayışını ve hegemonik varlığını da tesis etmektedir.

Yine de bu hikâye sadece kayıplardan ve pasif bir mücadeleden ibaret değil. Her tasfiye girişiminin ardından, kadınlar yeniden mücadele etti, demokratik yollarla seçildi ve tasfiye edilmeye çalışılan bütün uygulamaları daha güçlü bir biçimde inşa etmeye çalıştı.

Tıpkı Fraser'in vurguladığı gibi, *adalet, varıldığında bitecek bir hedef değil, aksine sürekli yeniden kurulan, bileşik cephelerin inşa edildiği, kollektif mücadelenin verildiği bir süreç* olarak karşımızda duruyor.

Kayyım rejiminin ilk hedefi olarak *temsiliyet*, toplumsal cinsiyet adaletinin merkezinde eşbaşkanlık sistemi ve kadın kotaları olarak yer alıyor. Fakat kayyımlar, 2016 yılından 2024 yılına kadar olan süreçte bu kazanımları doğrudan hedefe alarak kadın eşbaşkanlar görevden almış, kadın daire başkanlıklarını ve müdürlükleri ya kapatmış ya da erkek müdürler atamıştır.[11] Bu girişimler, Diyarbakır'da hegemonik erkekliğin biçimlendirdiği *cinsiyetlendirilmiş demokratik gerileme*[12] olarak tezahür etti.

1999 yılından beri Kürt kadın hareketinin en güçlü uygulamalarının başında gelen toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, 2025 yılında Diyarbakır'a "Kadın dostu şehir" tanımlamasını getirdi. Bu uygulama, feminist mücadelenin temel eleştirilerinden biri olan ücretsiz bakım emeği ve kadının görünmez kılınmış konumuna doğrudan yanıt veriyordu. Kısacası, belediye bütçesinin nasıl ve kimin için harcanacağı sorusunu kadınlar belirliyordu. Bu yaklaşım, belediye kaynaklarını adil bir biçimde paylaştırmayı, kadınların ekonomik özerkliğini güçlendirme amacı taşıyordu. Böylelikle, kadın merkezleri, kooperatifler, kadın odaklı sosyal programlar ve kurslar geliştirildi ve kadınların kaynak dağıtımında karar mekanizmalarında özneler olarak konumlanması sağlandı. Kayyımlar ise tam da bu kazanımları ortadan kaldırmak için toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi tamamen rafa kaldırmış, kadın merkezlerini, kadın sığınaklarını dini kurs alanlarına dönüştürmüş ve kadın odaklı -emzirme odaları, kreşler, kadın dinlenme alanları- kamusal mekanları kahvehane ve benzeri erkek odaklı kamusal alanlar haline getirmiştir. Ayrıca 8 Mart ve 25 Kasım izinlerini, kadına yönelik şiddet durumlarında kadın lehine maaş düzenlemeleri iptal ettirdi ve kadın kooperatiflerini kapattırdı.

Üçüncü ve en kritik aşama olan *tanıma*; Kürt kadın kimliğinin katmanlı yapısının tanınmasıyla ilgilidir. Çünkü kadınlık deneyimi, sınıf ve etnisite gibi birbirini kesen dinamiklerle derinleşen bir meseledir. Bu yüzden bir Kürt kadının deneyimi hem kadın olmanın hem de Kürt olmanın etkilediği özgün bir alandır ve talepler de bu nedenle daha katmanlıdır. Dolayısıyla bir Kürt kadının kentsel ve sosyal talepleri, daha karmaşıktır. Bir yandan dilsel kültürel talepleri, diğer yandan toplumsal cinsiyet ile şekillenen talepleri içerir. Bu durumun somut örnekleri olarak anadilde alo şiddet hattı, anadilde kadın ve kültür etkinlikleri olarak tanımlayabiliriz. Kayyım rejimi, tanıma boyutunu hedef alarak bütün bu faaliyet ve inisiyatifleri iptal ederek ve yerine hem ulusal kimliği vurgulayan hem

de eril programları içeren uygulamalar yürürlüğe koydu. Bu süreç, bu üç aşamalı tasviye süreciyle hem sosyal adaleti zayıflatmış hem de devletin erkek egemen ve ırksallaştırıcı politikalarını yeniden tesis etmiştir.

3 seçim dönemi boyunca kayyımlar ve seçilmiş belediye başkanları arasında bu gerileme ve tekrar kazanımları tesis etme mücadelesi, Diyarbakır'da çok zorlu bir 8 yılı geride bırakmamıza neden oldu. Fraser'in üç aşamalı toplumsal cinsiyet adaleti modeli üzerinden düşündüğümüzde, kayyım rejiminin sadece yerel-merkez güç dağılımını merkezileştirdiğini söylemek yetersiz kalır. Aynı zamanda, Kürt hareketinin 1999'dan itibaren yerelde, katılımcı ve demokratik bir formda inşa etmeye çalıştığı kadın odaklı ve eşitlikçi toplumsal yapıyı da çok katmanlı bir biçimde tasfiye etmeyi amaçladı. Fakat, her defasında, kazanımların yeniden inşası yoluyla sürekli bir kurma ve yeniden inşa etme pratiği Kürt hareketi içinde bir geleneği oluşturmaktadır. Bu karşı hegemonik ve bileşik mücadele böylelikle, yeniden inşa edilmektedir.

Peki tam da şimdi bu süreci konuşmak bizim için ne ifade ediyor? Şu an mevcut süreçte Diyarbakır'da olmasa dahi diğer Kürt yoğunluklu kentlerde bulunan kayyım rejimini yalnızca politik bir uygulama olarak değil, dahası ekonomik ve toplumsal bir mesele olarak ele almak büyük önem taşıyor. Özellikle yeniden başlayan barış görüşmelerinin sürdürmeye çalıştığımız ve barış talebinin yeniden Türkiye siyasetinde görünür olduğu bu süreç, tartışmamızı daha da güncel tutuyor.

Kayyım rejimini ve etkisini üç aşamalı olarak temsiliyet, yeniden dağıtım ve tanıma eksenlerinde düşünmek, Kürt kadın hareketinin taleplerini yeniden somutlaştırmak ve bu talepleri yeni güncel koşullarda inşa edilmeye çalışılan barış müzakerelerine taşımak oldukça değerlidir. Çünkü kayyım rejimi, 10 yıllık süreçte yerel siyasetin askıya alındığı, çoğulculuğun bastırıldığı ve yok sayıldığı, baskıcı ve muhafazakâr aile temsiliyeti içinde kadınlık inşasının vurgulandığı ve yeniden ürettiği bir sistemi sembolize ediyor.

Böyle bir analiz, sadece gasp edilen toplumsal kazanımları, hak ihlallerini görünür kılmayı sağlamaz, dahası barışın toplumsallaşmasının mümkün yolları hakkında da fikir verir. Çünkü otoriter bir barışın aksine, toplumsal adaletin, eşit temsiliyetin ve güven tesisinin birlikte yürütüldüğü bir barış süreci, sosyal adalet ve toplumsal cinsiyet adaletine dayanan bir mekanizma ile mümkün olabilir.

Son Not:

- Bezwan, N. (2023). İki Tarz-ı Devlet: Cumhuriyetin Kürdistan Meselesi Yönetimi. In A. Işık, G. Kılıçaslan, B. Hiroğlu, K. Sağır, & Ç. Kurt (Eds.), *Kürtler ve Cumhuriyet* (pp. 35–42). Dipnot Yayınları.
- Burç, R. (2018). One state, one nation, one flag—one gender? HDP as a challenger of the Turkish nation state and its gendered perspectives. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 21(3), 319–334. <https://doi.org/10.1080/19448953.2018.1497755>
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd ed.). University of California Press.
- Fernandes, L. R. dos S. (2023). *Women in the 'New Turkey' (2007–2022): Experiences of (political) citizenship and the (gender) regime* (Doctoral dissertation, Universidade do Minho). Universidade do Minho.
- Fraser, N. (1990). Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy. *Social Text*, 25/26, 56–80. <https://doi.org/10.2307/466240>
- Fraser, N. (2013). *Fortunes of feminism: From state-managed capitalism to neoliberal crisis*. Verso Books.
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği (GABB). (2016). *Yerel yönetimlerde kadın ve kayyum raporu*. https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/370_1.pdf
- Halkların Demokratik Partisi (HDP). (2016). *Kayyumlar kadın kazanımlarını nasıl etkiliyor?* <https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/Kayyumlarkadin-kazanimlarininasiletikiliyor.pdf>
- Halkların Demokratik Partisi (HDP). (2020). *19 Ağustos 2019 – 19 Ağustos 2020 Kayyım kronolojisi*. <https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/2020/kayyimkrono2020.pdf>
- Halkların Demokratik Partisi (HDP). (2020a). *Bir yıllık kayyım raporu*. <https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/2020/1-yillik-kayyim-raporu-2020.pdf>
- Halkların Demokratik Partisi (HDP). (2021). *İrade gaspı ve kayyım gerçekleri raporu*. <https://www.hdp.org.tr/tr/irade-gaspi-ve-kayyim-gercekleri-raporumuz/15108/>
- Halkların Demokratik Partisi (HDP). (2023). *Kadın özgürlükçü yerel yönetimler ve kayyım rejimi raporu*. <https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/2023/hdp-kadin-kayyim-raporu-2023.pdf>
- Kışanak, G. (2018). *Kürt Siyasetinin Mor Rengi*. Dipnot Yayınları.
- Yuval-Davis, N. (1993). Gender and nation. *Ethnic and Racial Studies*, 16(4), 621–632. <https://doi.org/10.1080/01419870.1993.9993800>
-

- [1] Bu çalışmanın daha detaylı ve analitik versiyonu İngilizce bir makale olarak yayına hazırlanmaktadır.
- [2] Kent araştırmacısı ve Frankfurt Üniversitesi Beşeri Coğrafya Doktora Öğrencisi
- [3] Detaylı bilgi için bkz: (Bezwan, 2023).
- [4] Detaylı bilgi için bkz. (Çağlayan, 2014; Gunes & Zeydanlıoğlu, 2014).
- [5] Detaylı bilgi için bkz: (Bezwan, 2023).
- [6] Hegemonik erkeklik, toplumsal cinsiyet düzeninin hiyerarşik biçimlerini yeniden üreten ve kurumsallaştıran bir yapı olarak tanımlanıyor (Connell, 2005).
- [7] Detaylı bilgi için bkz. (Burç, 2018).
- [8] Detaylı bilgi için bkz. (Fraser, 2013).
- [9] (Açık, 2014, s. 114)
- [10] (Kısanak, 2018, s. 23)
- [11] İlgili raporlar için bkz. HDP (2020, 2020a, 2021).
- [12] Fernandes (2023) tarafından geliştirilen *Gendered De-democratization* kavramı.

Seyirlik Vapurlardan Kurucu Zemine: Kadın ve Demokratik Cumhuriyet

Saliha Aydeniz-16 Kasım 2025

Demokratik cumhuriyet, kadınların günlük hayat pratikleriyle, kolektif dayanışmayla, kendi meclisleriyle, üretim ve bilgi ağlarıyla aşağıdan yukarıya toplumu dönüştürmesiyle başlar. Sadece devletten, yönetenden değil, bizzat hayatın içinden, kadınların özneleştiği her alandan kurulur. Ve bunun yolu da tüm somut adımların, küçük küçük birleşip büyük bir toplumsal dönüşüme yol açmasıdır

Hepimiz biliyoruz ki erkek egemen zihniyetin kaleminden çıkan tarih çoğu zaman kazananların ya da yönetenlerin sesiyle şekillenir; kadınların tarihi ise ya suskun bırakılır ya da makbul sınırlarla çerçevelenir. Cumhuriyet'in 102. yılında, geçmişin tozlu raflarında unutturulmaya çalışılan kadın seslerini, isyanlarını ve yenilgilerini duymadan bugünü anlamamız mümkün değil.

Cumhuriyetin kuruluşuna ve bugün yaşadığımız çoklu krize baktığımızda, meselenin kökünü anlamak için yüzeyde anlatılanları değil, toplumsal gerçekliği görmek gerekir. Cumhuriyetin kurucu unsurları dendiğinde, anlatının merkezine Türk kimliği ve laiklik kondu. Oysa Anadolu'nun gerçeği; Kürt, Türk, Ermeni, Süryani, Alevi bir halklar, inançlar ve kültürler tablosuydu. Fakat kurucu kadro, merkezîyetçiliği her şeyin önünde tuttu. Kürtlerin, farklı kimliklerin, inançların ve elbette kadınların talepleri bu resmi ideolojide kendine yer bulamadı.

Cumhuriyet, halklar için nasıl gerçek dışı bir tarih yazdıysa, kadınlar için de benzer bir hikâye kurdu. Yıllardır tekrarlanan anlatıya göre, kadınlar hiçbir talepte bulunmadan, mücadele etmeden; sadece modernleşme projesinin pasif nesneleri olarak beklerken seçme-seçilme hakkını “armağan” olarak almış gibi gösteriliyor. Bu anlatının merkezinde ise hep Türk kadınları var; diğer kimliklerden kadınlara yer yok. Oysa kadınların tarihi çatışmalı, inişli çıkışlı ve kadınların bizzat öznesi olduğu bir mücadele tarihidir. Resmî tarihin “modern Türk kadını” figürü çoğu zaman bir vitrinden ibaret kaldı. Mustafa Kemal’in “Seyr-i Türkiye” adlı propaganda gezisinde de bu vitrin, Batı’ya modernlik göstermek için kullanıldı. Ancak bu parlak temsilin ardında Anadolu’da kadınlar eski tahakküm ilişkileriyle yaşamaya devam ediyordu.

Nezihe Muhiddin’in hikâyesi bu çelişkinin en çarpıcı örneğidir. Kadınlar Halk Fırkası girişimiyle kadınların siyasal ve toplumsal özneleşmesini hedefleyen Muhiddin ve arkadaşları, devlete karşı değil ama ondan bağımsız bir kadın hareketi kurmak istediler. Talepleri açıldı, devlet ise “zamanı değil” diyerek bu talepleri reddetti, kadınları susturdu. Nezihe Muhiddin’in önce yüceltilip sonra itibarsızlaştırılması, Cumhuriyet’in kadın politikalarının samimiyetine dair en sert eleştirilerden biri olarak kaldı. Kadınlar ancak devletten “lütuf” gördüklerinde makbul sayıldılar; mücadele ettiklerinde değil.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Ermeni, Rum ve Kürt kadınların kendi kimlikleriyle yürüttükleri çalışmalar unutturulmak istendi. “Makbul kadın” yaratımında farklı kimlikler dışlandı ya da asimile edildi. Ermeni kadınlar savaş sonrası dernekler kurarak cemaatlerini yeniden inşa etti, Kürt kadınlar ise gizli ve açık dayanışma ağları ördü. Bu deneyimler, resmi anlatının dar ve dışlayıcı yüzünü açığa çıkardı. Tek tip kadın ve tek tip özgürlük anlayışı, milyonlarca kadının hikâyesini görünmez kıldı.

O günden bugüne, Kürt kadın hareketinin özgünlüğü, Türkiye’de feminizm dalga dalga yayılırken klasik feminizmin ötesine geçen çok katmanlı bir direniş pratiği ortaya koymasıydı. 1980’lerden itibaren Kürt kadınlar yalnızca erkek egemenliğine değil, aynı zamanda inkârcı ve asimilasyoncu devlet politikalarına karşı da özgün kimlikleriyle mücadele etti. Hem ulusal hem de cinsiyet temelli baskılara karşı yürütülen bu mücadele, özgürlük arayışını daha bütünlüklü ve köklü hale getirdi. Kürt kadınlar, kendi kaderini tayin hakkı ile kadın özgürlüğünü birleştirirken, devletin dayattığı makbul kadın rolünü de reddettiler. Cezaevlerinden dağlara, kentlerden kırsala yayılan bu mücadele, kadınların yalnızca hak talep eden değil, toplumu dönüştüren özne olabileceğini gösterdi.

Böylece Kürt kadın hareketi, klasik Cumhuriyet sınırlarını aşarak kadın özgürleşme mücadelesine evrensel bir katkı sundu.

Bugün Türkiye’de kadın politikaları hâlâ resmi ideolojinin gölgesinde şekilleniyor. Kadınlar görünürde daha fazla alanda yer alsa da, yasal eşitlik pratikte karşılık bulmuyor. Erkek şiddeti, toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal eşitsizlik sürerken, Cumhuriyet’in başındaki “vitrin” politikaları bugün farklı biçimlerde devam ediyor. Ancak kadınlar bu sınırları aşarak kendi alanlarını yarattı. Feminist yürüyüşlerden kooperatiflere, Kürt kadın hareketinden dayanışma ağlarına uzanan örgütlü mücadele, gerçek değişimin kadınların iradesiyle mümkün olduğunu gösterdi. Kürt kadınların Cumhuriyet sınırlarını aşan özgür ve eşit yaşam arayışı, yakın tarihin en radikal toplumsal deneyimlerinden biri oldu. Ulusal taleplerle toplumsal cinsiyet eşitliğini birleştiren bu hareket, tüm kadınlar için sınırları aşan bir özgürlük çağrısına dönüştü ve bugün Ortadoğu’ya ilham veren bir paradigma haline geldi.

Bu radikal dönüşümün asıl entelektüel ve politik mimarı Sayın Abdullah Öcalan’dır. Onun kadın özgürlükçü paradigması, klasik ulus-devlet anlayışını ve ataerkil sistemi eleştiriyor; bunun yerine toplumsal cinsiyet özgürlüğünü merkeze alan bir demokratik toplum projesi öneriyor. Sayın Öcalan’a göre kadınların özgürleşmesi, sadece bir toplumsal reform değil, yepyeni bir yaşam biçimi ve uygarlık iddiasıdır. Onun yaklaşımında kadın, özgürlük ve demokrasi birbirine bağlı; kadınlar özgürleşmeden toplum özgürleşemez, toplum özgürleşmeden de gerçek bir demokratik cumhuriyet kurulamaz. Özellikle Kürt kadın hareketi, bu paradigmayı hem teoride hem pratikte hayata geçirmiş durumda.

Sayın Abdullah Öcalan’ın demokratik cumhuriyet yaklaşımı, merkeziyetçi, tekçi ve erkek egemen devleti reddeder; bunun yerine, halk meclisleri, özyönetim ve özellikle kadınların öncülüğünde toplumsal çeşitliliğin güvence altına alındığı bir sistemi savunur. Bu bakışta kadınlar sadece hukuken eşit değil; toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal hayatın her alanında özgür ve dönüştürücü bir özne olarak görülür. Jin Jiyan Azadî felsefesi ve jineoloji de burada sadece birer teori olarak değil, her gün hayatı dönüştüren ve direnişi büyüten pratikler olarak karşımıza çıkar. Jin Jiyan Azadî, direnmekten öte, gerçekten başka bir başlangıç yapmaya davet ediyor. Jineoloji ise, erkek egemen bilgiyi sorgulayıp, kadının kendi tarihine, deneyimine ve bilgisinin değerine sahip çıkmasını sağlıyor.

Kadınlar için demokratik cumhuriyet, artık devletin bahşettiği haklarla yetinmek anlamına gelmiyor; kendi hayatının ve demokratik toplumun kurucusu olma iddiasını, gerçek bir

toplumsal iradeye dönüştürmek anlamına geliyor. Sayın Abdullah Öcalan'ın paradigması, kadını yalnızca görünür kılan bir yaklaşımı aşarak, özgürlüğü kolektif ve dönüştürücü bir toplumsal gerçeklik haline getiriyor. Bu modelde, kadınlar kimliklerin ve sınırların ötesinde, ortak bir özgürlük hattında buluşabiliyor.

Aynı zamanda, bu paradigma erkek ve kadının yan yana, eşit ve adil bir zeminde yürüyebilmesini de mümkün kılıyor. Erkek, bu toplumsal zeminde, bin yıllardır sürdürdüğü güç ve tahakküm ilişkilerinden arınma, kendi rolünü dönüştürme fırsatı buluyor. Asıl toplumsal değişim de işte burada başlıyor: Kadınlar sadece kendi hayatını kurmakla kalmıyor, toplumu bütün özneleriyle dönüştürmenin öncüsü haline geliyor. Demokratik cumhuriyet dediğimiz şey, tam da bu ortak inşa ve karşılıklı dönüşüm iradesiyle mümkün.

Sayın Abdullah Öcalan'ın demokratik cumhuriyet yaklaşımı şunu söyler: Devletin tepesinden aşağıya bir "özgürlük" ya da "hak" dayatması değil, toplumun kendi içinde – özellikle de kadınların öncülüğünde – yaşamı yeniden kurması, yeni karar ve katılım mekanizmaları yaratması gereklidir. Kadının söz ve karar hakkı toplumda somutlandıkça, demokratik cumhuriyet inşa olur; kadınsız, katılımsız, yatay örgütsüz bir toplumsal düzen ise gerçek anlamda demokratik olamaz.

Bugün bize düşen, cumhuriyetin kuruluşundaki gönüllü birlik ruhunu demokratik ilkelerle yeniden canlandırmak ve toplumsal zenginliğimizi çoğulcu bir düzene temel yapmaktır. Gerçek demokrasi ve adalet için eski kalıpları aşmalı, demokratik cumhuriyet yolunda cesur ve kararlı adımlar atılmalı. Bu sadece bir tercih değil, Türkiye'nin gerçekten özgürleşmesi ve çağdaş dünyayla buluşması için zorunlu bir koşuldur.

İşte tam bu noktada Rojava deneyimi çok önemli. Rojava deneyimi, demokratik cumhuriyetin uygulanabilirliğinin kanıtıdır. Rojava modeli, tekçi cumhuriyetin insani ve demokratik panzehiridir. Rojava'yı demokratik öz-yönetim, kadın özgürlüğü ve çoğulcu toplumsal sözleşmenin günümüz koşullarında nasıl uygulanabileceğini gösteren bir toplumsal gözlem alanına benzetebiliriz. Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi, farklı etnisite, inanç ve toplumsal kesimleri kapsayan; karar süreçlerinde kadınların ve yerel meclislerin aktif olduğu bir sistem inşa etti. Burada önemli olan, teorik düzeyde savunulan demokratik cumhuriyet fikrinin, pratikte belirli bir coğrafyada, ağır çatışma ve kriz koşullarında dahi işleyebileceğinin ortaya konmasıdır.

Rojava deneyimi, klasik ulus-devlet formunun ötesinde; adem-i merkeziyetçi, çoğulcu ve taban demokrasisi ilkelerini içeren bir modelin gerçekten hayata geçirilebileceğini gösterdi. Kadınların karar alma mekanizmalarındaki etkinliği, yerel özyönetim organlarının işlevselliği ve çok kimlikli toplumsal temsil, sadece bir ütopya olmadığını; mevcut siyasal koşullarda bile bu tür bir dönüşümün mümkün ve sürdürülebilir olduğunu kanıtladı. Rojava budur; ortak yaşam, katılımcı demokrasi, kadın özgürlükçü ekolojik toplum tam da bahsettiğimiz demokratik cumhuriyettir.

Tabii her insanın bir zorluğu var. Her şey her an güllük gülistanlık olamayacağı gibi, değişim de zorludur. Örneğin Rojava’da başlatılan model önemli bir paradigma değişikliği sunsa da, toplumsal dönüşümün sürekli mücadele, karşılıklı öğrenme ve eleştirel öz-değerlendirme gerektiren bir süreç olduğu unutulmamalı. Bu, Rojava için de böyle, Türkiye’de kurulacak demokratik cumhuriyet için de. Deri değiştirmek zorludur, acıdır, ancak yenilenmeye açık olan güçlenir.

Kısacası Demokratik cumhuriyet, kadınların günlük hayat pratikleriyle, kolektif dayanışmayla, kendi meclisleriyle, üretim ve bilgi ağlarıyla aşağıdan yukarıya toplumu dönüştürmesiyle başlar. Sadece devletten, yönetenden değil, bizzat hayatın içinden, kadınların özneleştiği her alandan kurulur. Ve bunun yolu da, tüm somut adımların, küçük küçük birleşip büyük bir toplumsal dönüşüme yol açmasıdır.

Erkek egemen tarihin toplu tüfekli hikâyelerinin aksine, bizim yolumuz daha sakin, kararlı ve biz kadınların hayatı birlikte inşa etme iradesine dayanıyor. Bunun için önce o bireysellik duvarlarını aşmak, yalnızlığımızı bir kenara bırakmak şart. Çünkü biliyoruz ki, kapılar aralanınca ve kadınlar bir araya gelince, dayanışma ile gerçek güç ortaya çıkıyor. Mahallede, apartmanda ya da kasabada birkaç kadın toplanıp “Bizim asıl derdimiz ne?” diye sorduğunda ilk adım atılmış olur. Küçük bir online konuşma grubu, çay saati, birlikte üretim ya da komşuya “gel, konuşalım” demek bile yalnızlığı kırar. Kadınlar ister birlikte üreterek, ister yerel yönetimlere sesini duyurarak, ister imza toplayarak; attığı her küçük adımla, demokratik cumhuriyetin gerçek zeminini döşer. Bu komünlerde, bir kadın şiddete uğradığında ya da birinin ekonomik desteğe ihtiyacı olduğunda hep birlikte hareket edilir. Ürettikleri ürünleri satarak ekonomik bağımsızlık için adım atarlar, bilgi paylaşımı için buluşur, okuma grupları ya da sohbetler düzenlerler. Mahallede dayanışma büyüdükçe, deneyimler ve ağlar başka kadın gruplarıyla birleşir ve demokratik cumhuriyet, devletin yukarıdan verdiği haklarla değil, kadınların gündelik yaşamda birlikte attığı somut adımlarla gerçeğe dönüşür.

Elbette bu inşanın tüm yükü sadece kadınların omzunda değil. Kadın özgürlüğü demek, sadece kadınlar arasında güvenli alanlar oluşturmak değil; toplumla beraber dönmek, hep birlikte yeni bir yaşam ve düşünce biçimi kurmak demek.

Burada bir noktayı özellikle vurgulamak istiyorum: Bütün bu dönüşümün ve demokratik cumhuriyet inşasının yükü, yalnızca kadınların omzuna yıkılamaz. Toplumsal dönüşüm dediğimizde, sadece kadınların dayanışması, üretimi, komünleri ya da bilgi paylaşımı değil kastedilen; erkeklerin de kendi toplumsal rollerini ve ayrıcalıklarını sorgulaması, değişime açık olması şarttır. Çünkü kadınlara “hadi siz değişin, siz dönüştürün, siz kurun” demek, aslında ataerkil düzenin o eski yükünü farklı bir paketle yeniden kadınlara devretmekten başka bir şey değildir. Erkeklerin bu süreçte seyirci kaldığı senaryoda, o eski düzen sürmeye devam eder.

Kadınlar bugün dönüştürmeyi de, değiştirmeyi de öğrendi tam anlamıyla. Yaşamın, eş ve özgür var olma halinin hayali bir kez yüreklerimize değdi. Ve bugün kadınlar, artık o seyirlik vapurlardan indi. Bugün, ayakları yere basan bir gerçeklikle, kendi emeğimiz ve irademizle hayatı yeniden kuruyoruz. O eski vapurun dar çerçevesine mahkûm olmadan; kadınların, erkeklerin, gençlerin, yaşlıların, yani toplumun tüm öznelerinin yan yana gelebildiği gerçek bir kurucu zemin oluştu. Yaşam, demokrasi doygunluğuna ulaştı.

Şimdi asıl mesele, bu yeni zeminde, her birimizin—erkek, kadın ya da kimlik fark etmeksizin—toplumu birlikte kurma iradesini ve sorumluluğunu paylaşması. Demokratik cumhuriyet dediğimiz şey de tam olarak bu: Artık seyirci ya da figür değil, gerçek anlamda kurucu özne olmak ve yepyeni bir toplumsal sözleşme yazmak.

Sayın Abdullah Öcalan’ın dediği gibi, kadın özgürleşmeden toplum özgürleşemez.